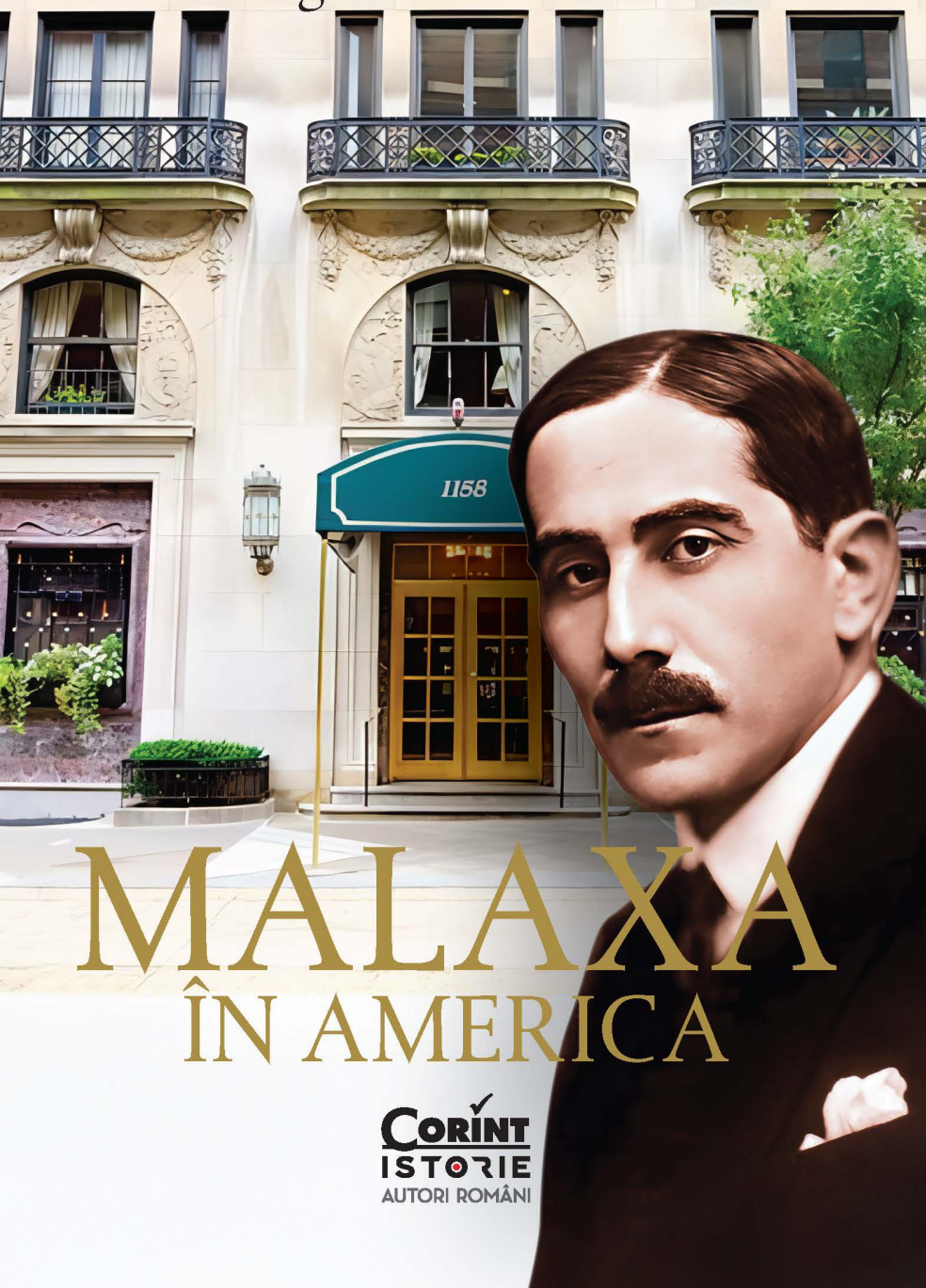

Rüdiger von Kraus

MALAXA ÎN AMERICA

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI

Rüdiger von Kraus

MALAXA ÎN AMERICA

Traducere din limba engleză de
Dorina Tătăran

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI

—2025—

Afaceri și adrese noi

Primul indiciu că Malaxa intenționa să se lanseze pe cont propriu în America, fără participarea guvernului român sau sovietic, a fost atunci când, la începutul lui noiembrie 1947, l-a angajat pe Mircea Grossu¹, un inginer român foarte priceput. Grossu avusese o carieră de succes la Industria Aeronautică Română (IAR), un constructor de avioane de luptă sponsorizat de stat, unde brevetase mai multe invenții și ajunsese să facă parte din conducerea superioară.² În acest context ajunseseră să se cunoască cei doi. Când, în august 1944, a aflat despre schimbarea la 180 de grade a poziției României în război, el și familia sa au reușit să fugă cu unul dintre avioanele IAR la Istanbul, de unde a continuat spre un loc de muncă promis în Brazilia. Ideea lui Malaxa era să exploreze, cu ajutorul lui Grossu, potențialul de a construi avioane și/sau tractoare în America, sau în Brazilia, sau în ambele țări. Încercarea efemeră a IAR de a construi inclusiv mașini mici le-a permis celor doi

¹ Central Intelligence Agency Collection, *Nazi War Crimes*, <https://archive.org/details/MALAXANICOLAIVOL1-0057>, f. 2.

² Mircea Grossu-Viziru s-a născut la Viziru (jud. Brăila) în 1903, a studiat la École Technique d'Aéronautique et Construction Automobile din Paris și a decedat la Long Beach, California, în 1980.

să ia în calcul și ideea de a produce mașini mici într-o uzină din Connecticut.¹ Printr-un contract pe un an, Malaxa convenise să îi plătească lui Grossu 2 000 de dolari [28 000 de dolari] pe lună sau jumătate din această sumă pentru restul anului, dacă nu reușeau să realizeze ceea ce își propuseseră. Întrucât niciunul dintre cele trei proiecte – avion, tractor sau mașină de mici dimensiuni – nu a trecut de stadiul de idee, Malaxa l-a însărcinat pe Grossu cu alte treburile, inclusiv cu plata unor sume de bani către anumiți asociați ai săi, precum Viorel Tilea din Londra și alții. Situația a dus la o dispută între cei doi, după cum aflăm din procesul din 8 februarie 1949, de la Tribunalul din New York, în care Grossu l-a acuzat pe Malaxa că nu l-a despăgubit integral pentru unele dintre plăți. Malaxa a avut câștig de cauză în proces și nu a fost nevoit să-i ramburseze lui Grossu sumele pe care acesta din urmă nu le-a contabilizat în mod corespunzător.² Pentru Malaxa era o adevărată anatemă ca cineva să nu-și asume responsabilitatea și să profite de generozitatea sa obișnuită, chiar și atunci când era vorba despre o sumă de bani mică, așa cum a fost cazul lui Grossu. Deși a fost un sfârșit dezamăgitor pentru amândoi, Malaxa a învățat o lecție importantă. Nu era suficient ca o persoană tânără, talentată, vorbitoare de limba română să îl ajute să construiască o afacere, avea nevoie de cineva care să aibă în sânge felul american de a face lucrurile. În ceea ce-l privește pe Grossu, deși a ajuns să aibă o carieră de succes în domeniul său, ca angajat, să începi o afacere însemna să fii dispus să îți asumi riscuri pe care un angajat rareori este pus să și le asume.

¹ Central Intelligence Agency Collection, *Nazi War Crimes*, <https://archive.org/details/MALAXANICOLAIVOL1-0053>.

² Idem, <https://archive.org/details/MALAXANICOLAIVOL1-0056>.

Poate că o oportunitate mai bună putea fi achiziția unei companii existente, într-un domeniu în care Malaxa adusesese cu el din România cunoștințe personale, cum ar fi industria siderurgică. O astfel de oportunitate a apărut când întreprinderile legate de război, finanțate și supravegheate de Corporația guvernamentală a uzinelor de apărare, au fost scoase la licitație, acum, că producția lor sau cel puțin o parte din ea nu mai era necesară. Malaxa l-a angajat pe Oscar Colcaire pentru a se ocupa de afacerile sale din Washington DC. Cunoscând bine cum funcționa guvernul, Colcaire a devenit unul dintre asociații valoroși ai lui Malaxa. Una dintre primele sale inițiative a fost să participe la licitația pentru uzina siderurgică Columbia din Pittsburg, California – o procedură de rutină pentru orice individ cu fondurile necesare. A fost prima experiență a lui Colcaire în colaborarea sa cu Malaxa, în timp ce Administrația Generală a Serviciilor, care se ocupa de vânzare, a început să afle, cu diligența necesară, presupusele aspecte negative din trecutul său. Cu tipica atitudine birocratică de genul „de ce să riscăm”, procesul s-a oprit după câțiva ani, suficient pentru ca proiectul să moară în fașă. Însă Malaxa a rămas cu ideea de a construi o fabrică în California.

Cu toate acestea, au existat și semne încurajatoare atunci când, la 11 februarie 1949, soția și fiul său au încheiat în sfârșit ultima etapă a călătoriei lor de zece luni, călătorind cu avionul de la Rio de Janeiro la New York.¹ Cu șase luni mai devreme, Malaxa primise drept de apel la cererea sa de rezidență permanentă, care îi permitea să rămână nestingherit – cel puțin din partea INS – până la 15 august 1951, data apelului. Toate

¹ Central Intelligence Agency Collection, *Nazi War Crimes*, <https://archive.org/details/MALAXANICOLAIVOL3-0003>.

acestea i-au sporit încrederea pentru a achiziționa, în sfârșit, o locuință permanentă. El a ales luxoasa clădire de pe Fifth Avenue nr. 1158, aflată mai la nord de primul său loc de cazare, hotelul Sherry Netherland. Acesta din urmă se afla vizavi de marginea sudică a Central Park, colț cu 59th Street, în timp ce 1158 era la 38 de străzi mai la nord, colț cu 97th Street.

Șederea de un an la Sutton Place, aproape de fiica, nepoata și ginerele său, fusese gândită ca o reședință temporară, până când aveau să se găsească locuințele potrivite pe Fifth Avenue. Construită în 1924, clădirea 1158 a fost proiectată în stil re-nascentist francez de C. Howard Crane, un celebru arhitect din Detroit, și de Kenneth Franzheim, care își făcuse un nume în Chicago și Boston înainte de a deschide un cabinet independent la New York, în 1925. Clădirea avea 15 etaje, cu un total de 58 de apartamente, unele dintre ele cu vedere spre Central Park. Intrarea principală din partea laterală a clădirii de pe 97th Street, departe de traficul intens de pe Fifth Avenue, ducea la un hol confortabil, intim, destul de mic pentru o clădire atât de mare. Cel mai probabil, Malaxa a optat pentru una dintre unitățile spațioase de 600 de metri pătrați, cu ferestrele orientate spre parc, care costau la acea vreme în jur de 800 000 de dolari [9 milioane de dolari]. Acolo, atât el, cât și fiul său aveau suficient spațiu pentru birourile lor. O plimbare pe cea-laltă parte a străzii, virând la stânga pe unul dintre traseele pietonale, duce la capătul nordic al traseului ce înconjoară lacul din Central Park. La vremea aceea, lacul încă făcea parte din sistemul de distribuție a apei din Manhattan și, prin urmare, era împrejmuit, spre deosebire de parcurile din București. Ni-l putem imagina pe Malaxa făcând frumoasa plimbare de un kilometru și jumătate în jurul lui, cu pălărie fedora și baston.

Bănuiala îmi spune că acela a fost și momentul când familia Palade s-a mutat într-un apartament cu cinci dormitoare și tot atâtea băi, la doar două străzi distanță de 1158 Fifth Avenue. Un recensământ din 1950 îi localizează împreună cu fiica lor, Georgia, în vârstă de șapte ani, și fiul lor, Philip, în vârstă de un an, alături de o guvernantă letonă, o asistentă medicală italiană, un bucătar german și o chelneriță irlandeză la 3A, unul dintre cele mai spațioase apartamente din clădirea de pe 1120 Fifth Avenue. În foaierul ei se ajungea cu un lift elegant. Din foaier, spre Fifth Avenue, erau un salon spațios și o sală de mese ceva mai mică, cu vedere spre Central Park și lac. În sala de mese se putea intra și din bucătăria adiacentă. Din foaier se putea trece, de asemenea, într-o bibliotecă situată în spațiile salonului, ce putea fi folosită ușor ca dormitor – ceea ce, de data aceasta, era necesar, deoarece la recensământ figurau ca locuind la 1120 și cei doi nou-veniți, Natalia și Constantin. Plecând din foaier și dinspre partea de pe Fifth Avenue era un hol lung care, în dreapta, avea trei dormitoare spațioase, alături de bibliotecă, transformată în dormitor, iar în stânga, trei dormitoare mici pentru bucătăreasă, chelneriță și infirmieră, plus unul mare pentru guvernantă. La fel ca 1158, 1120 avea intrarea tot de pe strada laterală. Având în vedere că am găsit adresa de la nr. 1158 în scrisorile lui Constantin către Institutul Karlsruhe, îmi permit să cred că 1120 era destinată casei de familie, cu copii și ajutoare, în timp ce 1158 era destinată părții mai formale a vieții lor, afacerilor, precum și politicii. În timp ce locuia la reședința de la 1120, cel mai probabil că Natalia avea dormitorul ei la 1158. Constantin a folosit locuința 1120 doar până când s-a căsătorit și s-a mutat într-o casă din New Jersey, pentru a-și întemeia propria familie.

Aceasta a fost, de asemenea, perioada în care Malaxa a constituit Western Tube Corporation în Delaware¹, cu sediul la 607 Bank of America Building, în Whittier, California, în aceeași clădire cu cabinetul de avocatură Bewley, Knoop și Nixon. Malaxa l-a instalat pe Thomas Bewley, partenerul fondator al cabinetului de avocatură, în funcția de secretar al societății. Deși numele lui Nixon era încă pe plăcuța cu numele firmei, acesta renunțase să mai practice avocatura în 1946, când candidase pentru funcția de reprezentant al celui de-al 12-lea district al Congresului din California.

El i-a fost prezentat celui care între timp devenise senatorul Nixon de Allen Dulles², unul dintre avocații lui Malaxa, pe care îl vom întâlni mai târziu ca director adjunct al CIA. La acea vreme, Dulles se ocupa de afacerile juridice ale lui Malaxa în calitate de partener al prestigioasei firme de avocatură Sullivan & Cromwell, din New York. Legătura dintre Malaxa și Nixon a fost una demnă de cărțile de istorie. Fiecare dintre părți a intuit despre cealaltă că existau anumite adevăruri ascunse sub suprafață. Malaxa nu era un nomad comunist notoriu, așa cum îl acuzau mulți, ci, dimpotrivă, un susținător al cauzelor de dreapta, care se potriveau cu poziția anticomunistă a lui Nixon. Cu toate acestea, în spatele fațadei sale de politician pretins curat se ascundea un om care încălcasse regulile,

¹ Statul Delaware a fost ales ca loc de integrare datorită celor mai liberale legi corporative, care nu cereau obligatoriu ca societățile să fie situate fizic acolo. Era nevoie doar ca societățile să se înscrie la o firmă de avocatură locală, care se ocupa de depunerea anuală a documentelor.

² David Talbot, *The Devil's Chessboard, Allen Dulles, the CIA, and the Rise of America's Secret Government*, Harper Perennial, New York, 2015, p. 187.

ceea ce l-a obligat, ani mai târziu, să se apere proclamând „nu sunt un escroc”¹, pentru a salva măcar aparențele.

Aveau nevoie unul de celălalt, Malaxa pentru a ocoli obstacolele ridicate de adversarii săi, iar Nixon pentru nevoile sale financiare la care făcuse aluzie în discursul de la Checkers, denumit astfel după numele câinelui familiei. Când pornești în viață sărac, așa cum a fost cazul lui Nixon, născut într-o familie modestă de quakeri, problemele legate de bani au altă însemnătate decât pentru persoanele care nu au trecut prin această experiență. Atenuarea preocupărilor legate de bani devine parte a comportamentului unei astfel de persoane. Nixon nu era primul, Malaxa mai întâlnise astfel de persoane de rang înalt cu un trecut similar: Gheorghe Gheorghiu-Dej era fiul unui muncitor sărac din Bârlad, iar Ana Pauker se născuse într-o familie săracă de evrei ortodocși religioși din Moldova. Prin urmare, nu ar trebui să fie o surpriză faptul că Malaxa i-a scris două cecuri lui Nixon, unul de 100 000 de dolari pentru Donald, fratele lui Nixon, iar al doilea, o contribuție de 5 000 de dolari la campania electorală.² Donald, unul dintre frații mai mici ai lui Nixon, s-a gândit la acea vreme să deschidă un restaurant *drive-in*, ceea ce a și făcut în 1952, pe East Whittier Blvd., în Whittier, orașul lor natal. Acest lucru constituia o *negare plauzibilă* perfectă pentru oricine ar fi pus la îndoială destinația finală a banilor.

Întrebarea persistă: de ce Malaxa i-ar fi donat lui Donald Nixon o asemenea sumă? Având în vedere amendamentele

¹ La 17 noiembrie 1973, președintele Nixon a susținut o conferință de presă în fața editorilor Associated Press din Orlando, Florida, în cadrul căreia s-a apărat de o serie de acuzații, pronunțând, de asemenea, celebra frază „Nu sunt un escroc”.

² Anthony Summers, *The Arrogance of Power. The Secret World of Richard Nixon*, Viking Penguin, New York, 2000, pp. 133–134.

Constituției referitoare la viața privată, putea fi destul de dificil să se descopere schema. Cu toate acestea, în cazul cecului de 100 000 de dolari, o circumstanță neașteptată a dat peste cap secretele vieții private. S-a dovedit că funcționarul de la banca – cel mai probabil, Bank of America din Whittier – unde a fost depus cecul era membru al comunității foarte unite a emigranților români. Cum existau tabere pro și contra Malaxa, din păcate, s-a întâmplat ca funcționarul să facă parte din cea din urmă. El a făcut o fotocopie a cecului și a trimis-o lui Vișoianu și Crețianu, liderii taberei sale. Aceștia, la rândul lor, au predat-o lui Gordon Mason, șeful Biroului balcanic al CIA, care era principalul lor contact acolo. Considerând că este o problemă prea gravă, Mason a adus-o în atenția superiorilor săi, cei doi directori adjuncți ai CIA, Frank Wisner și Allen Dulles. Cei doi au considerat, de asemenea, că este o problemă ce depășește nivelul lor ierarhic, rămânând doar directorul în lanțul de comandă. Walter Bedell Smith fusese șeful de cabinet al lui Dwight Eisenhower înainte de a deveni director al CIA în octombrie 1950. Fostul său șef era acum pe punctul de a deveni președinte, alături de Nixon, ca vicepreședinte. Gordon Mason, care a confirmat acest incident zeci de ani mai târziu, când avea aproape 80 de ani, a fost rugat de director să scape de tot ceea ce avea legătură cu cecul, astfel că schema nu a ieșit la iveală la momentul respectiv.¹

¹ *Ibidem.*

Nicolae Malaxa (1884–1965), unul dintre cei mai bogați oameni de afaceri din România interbelică, a fost o persoană discretă. Departate de scandalurile înaltei societăți și de tumultul vieții politice, prefera să-și exercite din umbră influența asupra conducerii țării. Cu ajutorul fabuloasei sale averi, și-a asigurat un loc în anturajul regelui Carol al II-lea. A obținut și simpatia extremei drepte, prin donații consistente oferite Gărzii de Fier. În schimb, i-a fost tot mai greu să prospere în vremea dictaturii antonesciene (care își propusese stârpirea fenomenului corupției) și apoi în anii postbelici, pe fondul ingerinței sovieticilor în politica și economia României și al influenței crescânde a comuniștilor. A încercat să cumpere și bunăvoința acestora, prin cadouri scumpe către Gheorghe Gheorghiu-Dej și Ana Pauker, dar a înțeles repede că nu mai avea viitor în țară.

În 1946, ateriza pe aeroportul newyorkez La Guardia, cu speranța că va înlocui averea pierdută și că, urmând proverbialul vis american, va înmulți milioanele de dolari. Nu a reușit. Urmărit de trecutul lui tulbure, a fost investigat de INS, FBI și CIA și denigrat de o parte a emigrației românești (inclusiv marele său rival, Max Aușnit). I s-au adus patru principale acuzații: colaborarea cu regimul nazist (prin relația sa de afaceri cu Albert, fratele lui Hermann Göring), respectiv cu autoritățile comuniste, sprijinirea Gărzii de Fier și întrebuințarea unor metode ilegale în scopul dobândirii rezidenței permanente. Avocații săi excelenți, dar foarte costisitori le-au demontat una câte una și l-au salvat de la expulzare. În planul afacerilor, industriașului nu i-a priit mediul american, așa încât ultimii ani de viață l-au găsit cu averea împuținată și visurile splurberate.

„*Malaxa în America* spune multe despre biografiile celor care, în amurgul vieții lor, au încercat diverse mașinații pentru a coopera cu autoritățile, atât în anii de dinaintea războiului, cât și după război. O poveste extraordinară!”

CHARLES S. MAIER, Harvard University

Carte recomandată de

Historia

Parteneri media:

**OBSERVATOR
CULTURAL**

